

A.B.D Ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi

Historical Development of Social Studies in U.S.A and in Turkey

Çiğdem KAN

Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi A.B.D., Elazığ-
TÜRKİYE, e-mail: ckan@windowslive.com

ÖZET

Sosyal bilgiler, toplumsal olayları inceleyen bir ders olarak A.B.D’da 1916 yılında adı konulmuştur. Bu ülkede, dünyanın siyasal ve sosyal gelişmelerine ve eğitim akımlarına göre sosyal bilgiler de, farklı gelişmeler göstermiştir. Türkiye’de ise, sosyal bilgilerin konuları farklı derslerin içeriğinde yer almış olsa da, 1968 yılında ayrı bir ders olarak ilk defa programa konulmuştur. Bu araştırmanın amacı, sosyal bilgiler dersinin A.B.D’da ve Türkiye’deki gelişim aşamalarını incelemektir. Araştırmada, literatür taraması kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, program, öğretim

ABSTRACT

Social studies has been named in U.S.A in 1916 as a lecture exploring the social incidents. Social studies have shown different developments in this country due to training movements and social and political developments of the world. Although the topics of the social studies were available in the contents of different lectures in Turkey it has been included in the curriculum as a separate lecture in 1968 for the first time. The purpose of this research is to explore the development stages of social studies in U.S.A and Turkey. Literature review is used in the research.

Keywords: Social Studies, Curriculum, Training

SUMMARY

If social studies are handled in order for training to establish harmony of the individual for society and physical environment, it can be traced back to the most ancient times of the history. Course of social studies is an crucial lesson for bringing up a model of

“good citizen”. No matter how much this model of citizen varies according to time and geography, it cannot be alleged that it has extended outside of the scope of which it was first published.

Social studies is a lesson required to be interpreted from the point of view of relationship of individual, society and environment. Vital objective of this lesson is to bring up “good citizen”. The question of “How was the process of historical development of social studies program in Turkey and USA where first name of social studies lesson was named and it was general shaped?” shall be sought in this study. Literature screening was employed in the research.

When development of social studies in USA is viewed;

The name of “social studies” was for the first time used by a committee gathered in USA in 1916. First program of social studies was a program in which subjects of history, geography and citizenship were emphasized.

By 1930s and after the World War I, education in USA and education of social studies were more ideological. In this period, topic-based approaches come to the fore in social studies. With the advent of the World War II, subjects of social studies in USA rather covered the issues of geography and war. In 1950s, approach towards social problems was moved away and academic discipline came to the fore again.

In 1970s, crucial innovations and improvements were experienced in both program materials and teacher training. This term was known as “new social studies”. A interdisciplinary structure based on concept and methods in social studies was adopted and induction method was replaced with traditional deduction method. Since this approach failed at the end of 1970s, understanding of new social studies returned to traditional understanding in 1980s. The years of 1990s were the period in which subject in social studies and program suggestions were focused. The years of 1995s were the period in which alternative subject and models were developed.

In brief, it can be said that birth of social studies in USA and first published report were distinctive in the issue of devising general framework of the course. In addition to this,

the fact that subjects of social studies cover wide range of area enabled this course to develop in interdisciplinary course.

When course of social studies is scrutinized in Turkey;

Primary school programs gave place the course of history, geography and citizenship in their programs between the years of 1926 and 1936. The same course took part in the program of 1948.

Though the name of social studies was occasionally used in Turkey, it did not enter into the program until 1968. Primary school program of social studies was for the first time published in 1968 and it entered into force as a course incorporating the subjects of history, geography and citizenship. This program was started to be educated in all primary schools as of 1968 and all secondary schools as of 1957.

The course of social studies educated in secondary schools was removed with the decision dated 26/24/1985 and numbered 64 and it was separated to three different courses under the names of “National History”, “National Geography” and “Citizenship”. Program of social studies was revised in 1968 and new primary school program entered into force in 1998-1991.

When compulsory education period was promoted to eight years in 1997, new program of social studies course was accepted. This program prevented repetition of the program in primary education however ground of student-centered program was not created. Program of 1998 was revised in 2000 again and it was started to be implemented in pilot schools by being completed in 2000 with some arrangements.

A new primary school program starting to be implemented in pilot schools for 4th and 5th graders in 2004-2005 and for 6th and 7th graders in 2005-2006 was prepared. It can be briefly stated that new program is a student-centered program by taking a base of constructivist approach and it demonstrates more different structure when compared with previous programs. To sum up, developments in relation with the program of social studies in Turkey is parallel with the developments in USA.

GİRİŞ

Sosyal bilgiler, bireyin topluma ve fiziksel çevresine uyumunu sağlamak amacıyla eğitmek olarak ele alınırsa, tarihin en eski dönemlerine kadar geriye götürülebilir. Bir ders adı olarak programa girmesi ise, 1916 yılında Amerika’da gerçekleşmiştir. Türkiye’de, adı sosyal bilgiler olmasa da sosyal bilgilerin içeriği ile ilgili konular farklı derslerde yer almıştır.

Sosyal bilgiler dersi, “iyi vatandaş” modelini yetiştirmede önemli bir derstir. Bu vatandaş modeli, zamana ve coğrafyaya göre farklılık göstermiş olsa da ilk yayınlandığı kapsamın çok fazla dışına çıktığı söylenemez. Sosyal bilgiler programının içeriğinin nasıl düzenlenmesi gerektiği konusu geçmişten bugüne kadar tartışma konusu olmuştur. Sosyal bilgiler dersi ile ilgili tanımlara bakıldığında;

Sönmez’e (1997) göre, sosyal bilgiler “toplumsal gerçekle kanıtlamaveyayalı bağ kurma süreci ve bunun sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlanabilir”. Doğanay’a (2002) göre sosyal bilgiler, insanları ve onların yaşamlarını konu alır. Sosyal bilgiler çok disiplinli ve disiplinler arası bir alandır. Bu yüzden tarih ve coğrafyaya göre, daha zor tanımlanır. Sosyal bilgilerin temel alınan iki ayırıcı özelliği vardır. Bunlar, bütüncül ve disiplinler arası olmasıdır.

MEB (2005) yılı programında ise sosyal bilgiler, “bireyin, toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite veya tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir” şeklinde tanımlanmıştır (MEB: 2005).

Sosyal bilgiler öncelikle birey, toplum ve çevre ilişkisinden hareketle yorumlanması gereken bir derstir. Bu dersin en önemli amacı, “iyi vatandaş” yetiştirmektir. Sosyal bilgiler dersinin ilk adının konulduğu ve genel anlamıyla şekillendirildiği yer olan

Amerika’da ve Türkiye’deki sosyal bilgiler programının tarihsel gelişim süreci nasıl olmuştur? Sorusuna bu araştırmada cevap aranacaktır.

Sosyal Bilgiler Öğretiminin Tarihsel Gelişimi

Sosyal bilgiler dersinin adı, ilk olarak Amerika’da konulmuştur. Başlangıçta sosyal bilgilerin genel tanımı şekillendirilmeye çalışılırken zamanla materyal geliştirme, öğretmen eğitimi ve sosyal bilgiler alanında kurumsal bir yapılanma görülmüştür. Türkiye’de ise, cumhuriyet döneminden başlayarak farklı derslerin içeriğinde yer alan sosyal bilgiler konuları, bütünleştirilmiş ve adı konulmuş olarak 1968 yılında programa girmiştir.

A.B.D’da Sosyal Bilgilerin Gelişim Süreci

A.B.D’da sosyal bilgilerin gelişimine bakıldığında, başlangıçta programın içeriğinde tarih konuları ağırlıktadır ve ilerlemeci akımın etkisi görülmektedir. Toplumsal alanda yaşanan gelişmelere paralel olarak, sosyal bilgilerin içeriğinde de farklılaşma olmuştur.

1916 yılında ilk defa A.B.D’da toplanan bir komisyon tarafından “sosyal bilgiler” adı kullanılmıştır. Sosyal bilgilerin ilk programı tarih, coğrafya ve vatandaşlık konularının ağırlıkta olduğu bir programdı. Ulusal eğitim derneğine (National Education Association Commission) atanan ve uzmanlık alanları farklı olan bilim adamları (sosyal bilgiler komitesini oluşturan) 1916’da A.B.D’da yayınladıkları ilk raporda, sosyal bilgiler kapsamında konu alanı olarak; “kurumlar, insan toplumunun gelişimi ve sosyal grupların üyesi olarak insan” üzerinde durulmuş ve “iyi vatandaş” yetiştirme hedeflenmiştir (U.S. Bureau of education, 1916 ; Aktaran: Martorella; Bear; Bolick, 2002).

1916’da yayınlanan rapor, genel olarak davranış bilimleri ve ilerlemecilik akımının geliştiğini de göstermektedir. Bu raporda, A.B.D’de ve dünyadaki 80 yıllık gelişmelerin genel çerçevesini oluşturan ve sosyal bilgilerde yer alması gereken kavramların ölçütleri yer almıştır (Martorella; Bear; Bolick, 2002).

1921 yılında ise, NCSS (National Council For the Social Studies) sosyal bilgiler öğretmenleri ile ilgilenen mesleki bir organizasyon olarak ortaya çıkmıştır. NCSS,

sosyal bilgiler öğretmenleri için kuruluşundan 8 yıl sonra “sosyal eğitim” dergisini yayınlamıştır. NCSS bundan yaklaşık olarak 50 yıl sonra 1988 yılında ise, ilköğretimi hedef alan “Sosyal Bilgiler ve Genç Öğrenenler” (Social Studies and the Young Learner) dergisini yayınlanmaya başlamıştır (Martorella; Bear; Bolick, 2002).

1930’lu yıllar ve I. dünya savaşı sonrasında, A.B.D’da eğitim ve sosyal bilgiler eğitimi daha çok ideolojiktir. Bu dönemde sosyal bilgilerde konu merkezli yaklaşımlar ön plandadır. 1930’lu yıllarda, sosyal bilgiler yine daha çok tarihi konular ile ilgilenmekte ve sosyal problemler üzerinde durmaktaydı (Evans, 2004).

II. dünya savaşı ile birlikte, A.B.D’da sosyal bilgilerin konuları, daha çok coğrafya ve savaş konularını içermiştir. Savaş sonrası dönemde ise kalıcı barışın sağlanması, çok kültürlülük ve kültürler arası eğitim konuları programa girmiştir. Bu dönemde, sosyal bilgiler programı bütünüyle değerlendirilmeye alınmıştır. Ayrıca, komisyon tarafından savaş dönemine paralel olarak programda etkili vatandaş üzerinde durulması tavsiye edilmiştir (Evans, 2004).

1950’li yıllarda, sosyal problemlere yönelik yaklaşımdan uzaklaşarak yeniden akademik disipline geri dönmüştür. Çünkü, konu merkezli yaklaşımda yer alan bazı tartışmalı konular okullarda ve toplumda hoşnutsuzluk yaratmıştır. II. dünya savaşı öncesi konu merkezli ve problem çözmeye dayalı yaklaşımın bu dönemde biraz zayıfladığı söylenebilir (Evans, 2004).

1960’lı yıllarda, federal hükümet okullarda, program geliştirmeye yönelik bir reform çalışması yapmıştır. Sosyal bilgiler de, bu reform kapsamına alınmıştır. 1970’li yıllarda, hem program materyalleri hem de öğretmen eğitiminde önemli yenilik ve gelişmeler yaşanmıştır. Bu dönem, “yeni sosyal bilgiler” dönemi olarak bilinir (Martorella; Bear; Bolick, 2002). Yeni sosyal bilgiler dönemi olarak adlandırılan 1960’lı yıllarda şehirleşme, çevrecilik, nüfus, kadın çalışmaları, Afrika ve Asya ile ilgili konular başta olmak üzere yeni konuların programa eklendiği görülür. Bu dönemde yeni sosyal bilgilerin terminolojisi sorgulama, değerler ve karar verme üzerine kurulmuştur. Ayrıca,

sınıf ortamında kullanılmak üzere farklı ders materyallerinin geliştirildiği söylenebilir (Martorella; Bear; Bolick, 2002).

Toplumsal değişme ve gelişmelere paralel olarak yaşanan karmaşık süreç, sosyal bilgiler dersinin eğitim sistemine girmesinin nedenlerinden birisidir. Amerika'da 1940 ve 1950'li yıllarda sosyal bilgiler programı, daha çok tarih ve coğrafya ağırlıklı olarak işlenmiştir. 1960 ve 1970'li yılların ortalarına kadar, sosyal bilgiler programına ağır eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilerin gelişmesinde, Bruner'in buluş yoluyla öğrenme kuramının etkisi olmuştur. Bundan sonra, sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya bilgilerinin ağırlığı azaltılmış ve sosyoloji, antropoloji, ekonomi, siyaset bilimi ve sosyal psikolojiye ağırlık verilmiştir. Sosyal bilimlerdeki kavram ve yöntemlere dayalı disiplinler arası bir yapı benimsenmiş ve tümevarım, geleneksel tümdengelim yaklaşımının yerini almıştır. Öğrenciler, aktif olarak bilgiyi alan ve kritik düşünme becerilerine sahip fertler olarak yetiştirilmişlerdir. Bu yaklaşımın 70'li yılların sonuna doğru başarısız olması nedeniyle 1980'li yıllarda, yeni sosyal bilgiler anlayışı geleneksel anlayışa geri dönmüştür (Erden, tarihsiz).

1990'lı yıllar, sosyal bilgilerde konu ve program önerilerinin üzerinde durulduğu bir dönem olmuştur. 1995'li yıllar, alternatif konu veya modellerin geliştirildiği bir dönemdir. NCSS'de içeren bazı gruplar, sosyal bilgilerle ilgili hem ulusal standartlar hem ileri düzeyde öneri ve projeler sunmuşlardır (Martorella; Bear; Bolick, 2002).

Amerika'da sosyal bilgiler doğuşu ve yayınlanan ilk raporu, dersin genel çerçevesinin çizilmesi konusunda belirleyici olduğu söylenebilir. Ayrıca, sosyal bilgiler konularının çok geniş bir alanı kapsaması da bu dersin disiplinlerarası bir ders olarak gelişmesini sağlamıştır. Sosyal bilgilerin Türkiye'deki gelişimi de, genel olarak A.B.D'da kine benzer veya paralel yönde olmuştur.

Türkiye'de Sosyal Bilgilerin Gelişimi

Türkiye'de sosyal bilgiler dersi tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konuları olarak cumhuriyet döneminden beri programlarda yer almaktadır. Sosyal bilgiler adı ve programı olarak ise, 1968 yılında ilk defa uygulamaya konulmuştur. 1985, 1997, 2000

ve 2005 yıllarında programda yenilik veya düzeltme yapma yoluna gidilmiştir. 2005 yılı programının öğrenci merkezli olması, yapılandırmacı yaklaşımı temel alması ve içeriğinde farklı sosyal bilimler disiplinlerinin daha fazla karma bütünleşmiş bir görüntü sergilemesi nedeniyle diğerlerinden oldukça farklı olduğu söylenebilir.

Türkiye’de sosyal bilgiler dersinin gelişimi incelendiğinde, 1913 yılında Fransa ilköğretim Kanunu’nun etkisi ile “Geçici İlköğretim Kanunu” yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde yayınlanan ders programına bakıldığında bugün sosyal bilgiler olarak adlandırılan tarih, coğrafya ve musahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye adı altındaki farklı derslerin yer aldığı görülür. 1926 ve 1936 yıllarındaki ilkokul programları da tarih, coğrafya ve yurt bilgisi derslerine programlarında yer vermiştir. 1948 yılı programında da aynı dersler yer almıştır (Akyüz, 1999).

1962 yılında, “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi dersleri birleştirilmiştir. Bu dersle ilgili olarak ders kitapları çıkarılmamıştır. Öğretmenler ellerinde bulunan tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisi konularından yararlanarak bu dersi vermeye çalışmışlardır. Türkiye’de, sosyal bilgiler adı bazen kullanılmış olmasına rağmen 1968 yılına kadar programlara girmemiştir. 1968 yılında ilk defa sosyal bilgiler ilkokul programı yayınlanmış ve tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi konularını içeren bir ders olarak yürürlüğe girmiştir. Bu program 1968 yılından itibaren bütün ilkokullarda 1975 yılından itibaren de, bütün ortaokullarda okutulmaya başlanmıştır (Günden, 1995). 26.04.1985 tarih ve 64 sayılı kararla, ortaokullarda okutulan sosyal bilgiler dersi kaldırılmış ve 1985-1986 öğretim yılından itibaren “Milli Tarih”, Milli Coğrafya” ve “Vatandaşlık Bilgileri” adı altında üç ayrı derse ayrılmıştır. 1968 yılındaki sosyal bilgiler programı gözden geçirilerek, 1990-1991 yılında yeni bir ilkokul programı yürürlüğe konulmuştur. 1968 programında yer alan amaçlardan bazıları 1977 programında çıkarılmış ve yerine yeni amaçlar konulmuştur. 1977 programındaki amaçlardan bazıları da çıkarılmış ve 1990 programında yeni amaçlar eklenmiştir (Günden, 1995; Nalçacı, 2001).

1997 yılında zorunlu eğitim süresinin sekiz yıla çıkarılması ile birlikte, 1998 yılında sosyal bilgiler dersinin yeni programı kabul edilmiştir. Bu program, ilköğretim 4. ve 7.

sınıfları kapsar. Bu program, ilköğretimdeki program tekrarını önlemiştir fakat öğrenci merkezli program zemini oluşturulamamıştır. Ders içeriği de tarih, coğrafya ve vatandaşlık bilgisinin gereksiz ayrıntıları ile doludur. Ayrıca, 1998 programında bazı küresel konular yer almamıştır. Örneğin nüfus artışı, dünya kaynaklarının rasyonel kullanılması, doğal afetler, küresel kirlenme gibi konular yer almamıştır. 1998 programı, 2000 yılında yeniden gözden geçirilmiş ve bazı düzenlemeler ile 2000 yılında tamamlanıp pilot okullarda uygulanmaya başlanmıştır (Öztürk; Otluoğlu, 2002; Tebliğler Dergisi, 1998). 2004-2005 yılında 4. ve 5. sınıflar için pilot okullarda ve 6. ve 7. sınıflar içinde 2005-2006 yılında uygulanmaya başlayan yeni bir ilköğretim programı hazırlanmıştır. Yeni programın, yapılandırmacı yaklaşımı temel alarak öğrenci merkezli olduğu ve önceki programlara göre daha farklı bir yapı gösterdiği söylenebilir. 2005 yılı sosyal bilgiler programının vizyonu, “21. yüzyılın çağdaş, Atatürk İlke ve İnkılaplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı ve doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir” olarak açıklanmıştır (MEB, 2005).

Kısaca, Türkiye’de sosyal bilgiler programı ile ilgili gelişmeler dünyadaki gelişmelere paralel olmuştur. Uygulanmakta olan sosyal bilgiler programında içeriğin, sosyal bilimler disiplinleri ile önceki programlara göre daha iyi bir bileşim oluşturduğu söylenebilir. Yapılandırmacı yaklaşımı temel alıp programda öğrencileri etkin kılması da diğer programlara göre oldukça farklıdır. Dünyada sosyal bilgiler programı ile ilgili genel eğilime paralel bir yapı oluşturulduğu söylenebilir. Bu yapının, Türkiye koşullarına uygun olup olmadığı ayrı bir araştırmanın konusudur.

SONUÇ

Sosyal bilgilerle ilgili olarak yayınlanan ilk rapor, sosyal bilgilerin A.B.D’deki gelişme sürecinde genel çerçeveyi oluşturduğu söylenebilir. Toplumsal gelişme ve değişmelerle

birlikte eğitim akımları da sosyal bilgiler dersinin konularının şekillenmesinde belirleyici rol oynamıştır. Türkiye’de de, sosyal bilgilerin konuları farklı derslerin içeriğinde verilirken, programa ders olarak girmesi 1968 yılında olmuştur. Türkiye’de de sosyal bilgiler programı sosyal değişmelere göre kendisini yenilemiştir.

KAYNAKLAR

- Akyüz, Y. (1999). *Türk Eğitim Tarihi*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Cemil ÖZTÜRK; Dursun DİLEK (Editörler). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi* (15-46). Ankara :Pegem Yayıncılık.
- Evans, R. W. (2004). *The Social Studies Wars- What Should We Teach the Children*. New York and London: Teachers College Press.
- Günden, S. (1995). Sosyal Bilgiler Öğretimine Genel Bir Bakış. Meral ÇİLELİ (Yay. Hazırlayan). *İlköğretim Kurumlarında Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Sorunları* (22-33). Ankara: Türk Eğitim Derneği 13. Eğitim Toplantısı.
- Martorella, P., Beal ,C. M. ve Bolick, C. M. (2002). *Teaching Social Studies In Middle and Secondary School*. United States: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Nalçacı, A. (2001). *Cumhuriyetten Günümüze İlköğretim Sosyal Bilgiler Programındaki Değişmelerin Değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı. (2005). *Sosyal Bilgiler 6.-7. Sınıflar Programı*. Ankara: MEB.
- Öztürk, C., Otluoğlu, R. (2002). *Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebi Ürünler ve Yazılı Materyaller*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Tebliğler Dergisi. (1998). “ İlköğretim Okulları Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ” (531-568). Sayı: 2487. Ankara: MEB.